

**TƏLİM TEXNOLOGİYALARI
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

UOT 371

Billurə Zahid qızı Vəliyeva

*Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu 212 nömrəli tam orta məktəbin
təsviri incəsənət müəllimi*

TƏLİMİN TƏŞKİLİ FORMALARINA BİR NƏZƏR

Биллурə Захид гызы Велиева

*учитель изобразительного искусства полной средней школы № 212
Наримановского района города Баку*

ОБЗОР ФОРМ ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ

Billura Zahid Valiyeva

*teacher of fine arts of complete secondary school No. 212
of the Narimanov district of Baku city*

OVERVIEW OF FORMS OF ORGANIZATION OF TEACHING

Xülasə. Məqalədə təlimin təşkili formaları üzərində dayanılır. İlk növbədə, təlimin əsas təşkili forması olan dərs faydalılığı yada salınır, dərsə verilən əsas tələblər sadalanır. Daha sonra təlimin başqa təşkili formalarına aid məlumat verilir. Fakültativ məşğələ, tədris ekskursiyası, məsləhət saatları, seminar, əlavə məşğələ və onların mahiyyəti və vəzifələri aydınlaşdırılır.

Açar sözlər: *təlim prosesi, təlimin təşkili, təlimin təşkili formaları, dərs, tədris ekskursiyası, fakültativ məşğələ, məsləhət saatları, seminar, əlavə məşğələ, təsviri incəsənət, texnologiya*

Резюме. В статье акцентируется внимание на формах организации обучения. В первую очередь упоминается о полезности урока, который является основной формой организации обучения, и перечисляются основные требования к уроку. Далее приводится информация о других формах организации обучения. Сообщается о факультативном обучении, учебной экскурсии, консилиуме, семинаре, дополнительном обучении, уточняется их характер и задачи.

Ключевые слова: *учебный процесс, организация обучения, формы организации обучения, занятие, образовательная экскурсия, факультативное обучение, консультационные часы, семинар, дополнительное обучение, изобразительное искусство, технология*

Summary. The article focuses on the forms of organization of training. First of all, the usefulness of the lesson is mentioned, which is the main form of organization of learning, and the main requirements for the lesson are listed. The following is information on other forms of organization of training. Optional education, educational excursion, consultation, seminar, additional education are reported, their nature and tasks are specified.

Key words: *educational process, organization of education, forms of organization of education, occupation, educational excursion, optional education, consulting hours, seminar, additional education, fine arts, technology*

Təhsil müəssisələrində dərs təlimin əsas təşkili forması kimi qəbul olunub. Mən məktəbdə Texnologiya və Təsviri incəsənət üzrə məş-

ğələləri aparıram. Təbii ki, mənim üçün də təlimin mühüm təşkili forması dərsdir. Təhsilənlər bu və ya digər fənlər, o cümlədən Texnologi-

ya və Təsviri incəsənət üzrə zəruri bilikləri, bacarıq və vərdisləri məhz dərstdə alırlar. Onlar təlimin təhsilləndirici, inkişafetdirici və tərbiyələndirici vəzifələrinin uğurlu həyata keçirilməsindən faydalanırlar.

Ona görə də mən öz fənnimin nəzəriyyəsinə və təcrübəsinə yüksək səviyyədə yiyələnmişəm, ayrı-ayrı mövzuların tədrisini müasir tələbləri nəzərə almaqla qurmağa çalışıram ki, dediyim dərslər səmərəli nəticələnsin. İlk növbədə, əyaniyyəyə geniş yer verirəm, İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarının imkanlarından faydalanıram. Diqqət yetirdiyim əsas məsələlərdən biri şagirdlərin müstəqilliyi və şüurluğunun təmin edilməsidir. Məktəbli tədris materialını şüurlu mənimsədikdə fəal olur, müstəqillik nümayiş etdirir, təşəbbüskar olur.

Təlimin təşkilinin digər formaları da vardır. Lakin dərslər həmin formalardan ötrü bünövrə, sütun rolunu oynayır. Tədris materialı dərstdə nə qədər möhkəm və aydın mənimsənilsə, təlimin təşkilinin o biri formalarının səmərəsi də yüksək olur.

Başqa fənlər üzrə dərslər kimi, Texnologiya və Təsviri incəsənət dərsləri də müəllimin pedaqoji-metodik simasını özündə əks etdirir. Mənim qənaətimcə, dərslər müəllimin yaradıcılığının göstəricisi, onun şah əsəridir. Bunu da bilirəm ki, biz müəllimlərin fəaliyyətini keçdiyimiz dərslərin səviyyəsinə görə qiymətləndirirlər. Ona görə də şəxsən mən dərslər məsuliyyətlə yanaşır, dərslər verilən müasir tələbləri nəzərə alıram.

Müasir dərslər hansı tələblər verilir? Mövcud ədəbiyyata əsasən onları diqqət mərkəzinə gətirək: “Dərslər verilən tələbləri iki qrupa bölmək olar: ümumi və xüsusi tələblər. Dərslər verilən ümumi tələblər təlim prinsiplərində ifadə olunmuşdur. Dərstdə didaktik prinsiplər (həyatla əlaqə, elmilik, sistemlilik, şüurluluq və fəallıq, əyanilik, müvafiqlik, fərdi yanaşma və s.) kompleks şəkildə həyata keçirilməlidir.

Xüsusi tələblər isə bilavasitə dərslə bağlı tələblərdir. Onları aşağıdakı əsas qruplara bölmək olar:

1. Dərstdə yüksək təhsil, inkişaf və tərbiyə səmərəsi əldə edilməlidir. Hər bir fəaliyyət nəticəsi ilə ölçülür. Dərstdə təhsil, tərbiyə və inkişaf vəzifələri vəhdətdə həyata keçirilməli, real nəticələr əldə edilməlidir.

2. Dərstdə təlim materialının optimal məzmunu müəyyən edilməlidir. Müəllim dərslər qarşısında duran məqsəd və vəzifələrdən, şagirdlərin hazırlıq səviyyəsindən çıxış edərək öyrənilən materialın həcmi, çətinlik dərəcəsi, başlıca məsələlərini, fənlərarası əlaqə imkanlarını müəyyənləşdirməli, dərslər zamanı məzmunun mənimsənilməsinə nail olmalıdır.

3. Dərstdə səmərəli metodik variant seçilib tətbiq edilməlidir. Dərslər məqsəd və məzmununa, şagirdlərin dərk etmə imkanlarına uyğun olaraq müvafiq metod və vasitələr kompleks müəyyənləşdirilir.

4. Dərslər təşkilatı cəhətdən mütəşəkkil və çevik olmalıdır. Dərslər çevik qurulmalı, şablon və sxematizmdən uzaq olmalıdır. Yaxşı dərslər məntiqi və psixoloji cəhətdən tam olmalıdır, yəni dərslər müəyyən bir məntiqi hissə öyrədilməli (məntiqi tamlıq), şagirdlər nəyi isə tam öyrəndiklərini hiss etməli, onlarda yarımçıqlıq hissi qalmamalıdır (psixoloji tamlıq).

Dərslər əks əlaqə yaradılmalıdır; müəllim şagirdlərin hissi aləmi, təlimə münasibəti, marağı, mənimsəmə səviyyəsi haqqında vaxtında informasiya əldə etməlidir.

5. Dərslər əlverişli psixoloji iqlim, müsbət emosional vəziyyət yaradılmalıdır” (1).

Təlimin dərstdən başqa təşkili formaları da vardır. Həmin formalara aşağıdakıları əlavə etmək mümkündür: tədris ekskursiyaları, fakültativ məşğələlər, praktikumlar və seminar məşğələləri, əlavə məşğələlər, məsləhətlər və s.

Texnologiya və Təsviri incəsənət fənlər üzrə mövzuların yüksək səviyyədə qavranılmasından ötrü mən, yeri gəldikcə, təlimin digər təşkili formalarına da müraciət edirəm.

Tədris ekskursiyaları – əyanilik baxımından səmərəlidir. Texnologiya və Təsviri incəsənət dərslərində bu və ya digər mövzunun öyrənilməsi zamanı, istər-istəməz əyaniliyin rəngarəng formalarına müraciət edilir. Elə mövzu da vardır ki, onunla bağlı əyaniliyi dərslər gətirmək qeyri-mümkün olur. Bu vaxt təlim prosesi bilavasitə obyektin olduğu yerdə təşkil olunur.

Tədris ekskursiyası müəyyən vaxt ərzində aparılır və tədris proqramında əksini tapmış konkret mövzusu üzrə təşkil edilir.

Bilirəm ki, tədris ekskursiyaları müəllimlərin bu işə yaxşı hazır olmağını tələb edir. Ona görə də mən tədris ekskursiyalarının vəzifələrini

və məzmununu, obyektini qabaqcadan müəyyənləşdirir, obyektə yaxından tanış olur, ekskursiyanın təşkili planını tərtib edirəm.

Fakültativ məşğələlər. Bu tipli məşğələlər dərs, ekskursiya, habelə müxtəlif yaradıcı məsələlərin həlli şəklində keçirilir. Bəzən fakültativ məşğələlərdən məktəblilərin idraki bacarıqlarının və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün deyil, təlimdə yetirməyən şagirdlərə kömək məqsədilə istifadə olunur. Bu isə məşğələlərin mənasını və didaktik əhəmiyyətini azaldır.

Fakültativ məşğələ ilə dərslərin fərqi var. Prof. A.N. Abbasov həmin fərqi aşağıdakı şəkildə aydınlaşdırır: “1) dərstdə sinfin bütün şagirdləri iştirak edirlər. Onlar tədris proqramına və dərsləyə əsasən fəaliyyət göstərirlər. Fakültativ məşğələlərə isə, sinifdəki məktəblilərin bir qismi – xüsusi qabiliyyətə və istedadla malik şagirdlər cəlb edirlər; 2) məktəblilər axtarışa, tədqiqatçılıq fəaliyyətinə qoşulurlar; 3) fakültativ məşğələlər ali məktəblərdə keçirilən ixtisas kursuna və seminara oxşayır” (2).

Praktikumlar, bir qayda olaraq, laboratoriya və emalatxanalarda, tədris kabinetlərində, məktəblilərin istehsalat briqadalarında və s. keçirilir. İbtidai və orta siniflərdə keçirilən laboratoriya işləri və praktik məşğələlərlə müqayisədə praktikum və seminar məşğələləri məktəblilərin böyük müstəqilliyi və tədris tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinə yaradıcı münasibətilə fərqlənir. Praktikumlar şagirdlərin politexnik təhsilini, əmək hazırlığını və peşə yönümünü təmin edir.

Seminar məşğələləri şagirdlərin özünütəhsilini təmin edir, məlumatlar və referatlarla çıxış etmələrinə, nəzəri materialın sistemləşdirilməsinə, müəyyən bir mövqedə olmalarına və onu

müdafiə etmələrinə, rəy və mülahizələrini bildirmələrinə şərait yaradır.

Seminar məşğələlərini yığcam çıxışımla başlayıram. Həmin çıxışda məşğələnin əsas vəzifələrini diqqətə çatdırır, müzakirə üçün bu və ya digər problemi irəli sürürəm.

Əlavə məşğələlər. Bildiyimiz kimi, məktəblilərin hamısının təlimdəki uğurları eyni deyil. Şagirdlərin arasında əlaçılar da, əla və yaxşı qiymətlərlə oxuyanlar da, dərslərə yaxşı hazırlaşmayanlar və heç hazırlaşmayanlar olur.

Təlimdə yetirməyən məktəblilərlə işlər səmərə vermədikdə onlarla təlimdən kənar vaxtlarda məşğul oluram.

Təlimin təşkili formaları arasında *məsləhət saatları* da özünəməxsus rol oynayır. Məsləhət saatlarına dərstdən kənar vaxtlarda yer ayrılır. Təlimin təşkilinin bu formasından daha çox imtahanqabağı istifadə edilir.

Məsləhətlərin günü və vaxtı, qabaqcadan elan olunur. Şagirdlər imtahan sualları ilə tanış olur, onlara qaranlıq qalan sualları qeyd edir, məsləhət saatlarında iştirak edərək həmin suallarla müəllimə müraciət edirlər.

Deyilənlərə əsasən, aşağıdakı qənaətə gəlmək mümkündür: hər bir müəllim təlimin səmərəliliyinə nail olmaq, şagirdlərdə öyrənməyə maraq oyatmaq üçün təlimin hər bir təşkili formasından bacarıqla istifadə etməlidir.

Problemin aktuallığı. Təlimin təşkili formalarına yeni nəzərlər yanaşma aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. Təlimin təşkili formaları barədə aydın təsəvvür yaradılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Gənc tədqiqatçılar üçün faydalı olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. <https://kayzen.az/blog/pedaqoq/1542/d%C9%99rs-t%C9%99limin-%C9%99sas-t%C9%99%C5%9Fkili-formas%C4%B1-kimi.html>
2. Abbasov, A.N. Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi: Ali təhsil müəssisələri üçün dərslik / A.N. Abbasov, L.A. Məmmədli, İ.B. Əmirəliyeva. -Bakı: Mütərcim – 2022.

E-mail: vbillure@mail.ru,
veliyevabillure@gmail.com

Rəyçilər: ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli

Redaksiyaya daxil olub: 06.12.2022.